

KAMUSAL SANAT YAPITLARINDA SİYASİ SÖYLEM VE PROTEST TAVIRLAR

POLITICAL DISCOURSE AND PROTEST ATTRACTIONS IN PUBLIC ART WORKS

Dr.Arş.Gör. Merve DUYDU

Cumhuriyet Üniversitesi Mimarlık, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Sanatlar Bölümü Sivas,Türkiye

ORCID ID: 0000-0001-6821-752X

Cite As: Duygu, M. (2021). "Kamusal Sanat Yapıtlarında Siyasi Söylem Ve Protest Tavırlar", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(52): 3006-3011.

ÖZET

Toplumu dönüştürme ve şekillendirme konusunda iletişim gücünün ihtişamına sıklıkla başvuru sanat olgusu siyasi ideolojiler içinde etkili bir söylem alanı oluşturmaktadır. İdeolojik kavramlarla yapılandırılan sanat eserleri, bireylerin nasıl düşünmeleri ve hissetmeleri konusunda çeşitli yönlendirmeler yaparak toplumsal düzen içerisinde algısal kategoriler oluşturmaktadır. Sanatı sadece estetik değer olmaktan öteye taşıyan içinde barındırdığı toplumsal yönüdür. Üretildiği toplumun değer yargılarını yansıtan sanat eserleri ideolojik ve siyasi yapılanmaların izlerini de bünyesinde arındırmaktadır. Kimi zaman propaganda amaçlı kimi zaman protesto amaçlı üretilen kamusal sanat eserleri de toplumsal kırılma dönemlerinin aynası olmaktadır. Bu çalışmada; siyasi söylem aracına dönüşen ve protest tavırların ön plana çıktığı kamusal sanat eserleri üzerine kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Protest, Kamusal sanat, Siyaset

ABSTRACT

The phenomenon of art, in which the glory of communication power is frequently used in transforming and shaping society, constitutes an effective discourse area within political ideologies. The works of art, which are structured with ideological concepts, form perceptual categories within the social order by making various directions about how individuals think and feel. It is the social aspect that carries art beyond just being an aesthetic value. Art works that reflect the value judgments of the society in which they are produced also purify the traces of ideological and political structures. Public works of art, which are sometimes produced for propaganda purposes and sometimes for protest, also mirror the periods of social rupture. In this study; A brief evaluation will be made on public works of art, which have become a tool of political discourse and protest attitudes come to the fore.

Keywords: Protest, Public art, Politics

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin her döneminde siyasi olgularla ilişkisini sürdüren sanat kavramı dönemin sosyolojik yapısına göre zaman zaman bu ilişkiyi arttırmış zaman zamanda sınırlamıştır. Özellikle toplumsal kırılma dönemlerinde mevcut koşullara kayıtsız kalamayan sanatçılar çalışmalarında sık sık politik konulara değinmişlerdir. Politik süreçlerin sancılı koşulları toplumsal hafıza da önemli yer edindiği gibi sanatsal hafıza içinde de aynı etkileri bırakmıştır. Toplum üzerinde ki etkisi düşünüldüğünde siyasetin sanatı etkileyen ve şekillendiren unsurlar arasında yer alması kaçınılmaz olmuştur.

Sanat eseri anlamlar bütünüdür ve kendinden başka anlamları ifade etme, çağrıştırmaya, içerme ve uyandırma gücüne sahiptir. Sanat eserinin anlamsal kapasitesi onu sosyal, kültürel, siyasi ve dini değerleri değiştirip dönüştürme ya da yapılandırıp güçlendirme konusunda bir araç haline getirmektedir. (Erman, Boran, 2015:173). Üretici konumunda bulunan sanatçı eserleri ile doğrudan siyasi bir fikrin savunucusu olabileceği gibi yakınan toplumsal problemler üzerine eleştirel bir tavır takınarak protest bir söylemi eserin içeriği haline getirebilme imkânına sahiptir. Sanatın ihtişamlı iletişim yönü toplumu yönlendirme ve ikna edebilme özelliğine sahiptir ve bu özellik sanat eserlerini ideolojik yapıların vazgeçilmez söylem aracına dönüştürmüştür.

"Sanat ve siyaset kavramlarının ilişkisi, sanatın gücünün toplumsal işlevle kullanımının sergilendiği bir çerçevedir. İster bireysel anlamda sanatçının siyaset dili olarak ortaya çıkmış olsun, isterse de bir kurumun ya da yönetim biçiminin söylemlerinin yayılmasına aracı olsun, sanatın bir siyasi rol ile anılması her dönemde karşılaşılmış bir olgudur"(Gezer,2017:3091).

2. KAMUSAL SANAT ESERLERİNDE PROTEST TAVIRLAR

Kamusal alanlarda yer alan sanat eserleri çoğunlukla belirli otoritelerin kontrolüyle yerini alırken, kimi zaman sorumlu otoritelerin izni olmaksızın politik içerikleri ve protest tavırlarıyla varlık bulmaktadır. Estetik değerlerin süzgecinden geçen poster, heykel, performans gibi birçok sanat eseri kamusal alanda ideolojik söylemlerin görsel iletişim aracına dönüşmektedir.

Fransız İhtilâli ve Komünist Manifesto arasındaki çalkantılı dönemde sanat kavramında yeni kırılmalar meydana gelerek politik söylemlerin biraz daha özgürleştiği gözlemlenmiştir. Sanayi Devrimi sonrasında seri üretim temelli yapılanma sanatın özerkleşme ve metalaşma sürecini beraberinde getirerek kapitalizm ve sosyalizm gibi kavramaların hem siyasette hem de sanatta kendine yer bulmasını hızlandırmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde, sınıfsal çatışmalarda sanat eserlerinde söylem alanı bulmuş ve tepkisel üslubun önu açılmıştır.

Dünya savaşları sonrası Vietnam savaşının da başlamasıyla ortaya çıkan huzursuz ve travmatik ortam özgürlük düşüncelerini tetikleyerek sanat alanında köklü değişimlerin önünü açmıştır. 1960'lı yılların sonuna denk gelen ve dünya genelini etkileyen toplumsal ve siyasi değişimler sanat algısını da değişime uğratarak sanatçıların yeni sorgulama yöntemlerine başvurmasına olanak sağlamıştır. Bu dönemden sonra kamusal sanat yapıtlarının daha aktif şekilde söylem aracına dönüşmesiyle, sanatsal önermelerin içeriği ve biçimi reform niteliğinde dönüşümlere temel oluşturmuştur. Farklı sanatsal uygulamaların bütünlüğünü kapsayacak yeni teknikler ve biçimsel arayışlar dâhilinde dönüşüm sürecine giren sanat kavramı toplumsal düzenle hem politik hem sosyal anlamda daha derin ilişkiler kurmaya başlamıştır. Bu yeni sanatsal oluşumlarla sanatçı eserin üretilme ve deneyimlenme sürecini planlarken izleyiciyi de sürece dâhil etmekte ve ona aktif olma sorumluluğu yüklemektedir.

Dil, din, ırk gözetmeksizin toplumun tüm kesimine açık interaktif söylem alanı olan kamusal alanların sanatsal anlamda daha aktif rol üstlenmesiyle birçok sanatsal kategori birbiri içinde eriyerek iletmek istedikleri mesajlarla ön plana çıkmaya başlamıştır. Her türlü konu, biçim ve malzemenin sanat kavramına dâhil olmasıyla toplumsal düzen ve sanat arasında ki sınırlar belirsizleşmeye başlamıştır. “Kamusal sanat bir tepkiyi, bir sorgulamayı veya cevabı içerir. Sanatçı, bireysel, artistik, toplumsal sorumluluğu etrafında o tepkisini ortaya koyar. Bu, bir paylaşma, bir katılım, bir etkileşim ve iletişim sürecidir.” (Kahraman, 2003: 52-53)

Yoksul sanat, kavramsal sanat, performans sanatları, heykel gibi sanat dalları altında gerçekleştirilen ve kamusal alanları donatan çalışmalarla her türlü siyasi ideoloji sorgulanma imkânı bulmuştur. Çevre ve sağlık sorunları, kültür ve kimlik politikaları gibi birçok sosyo/politik konu sanatın temelini oluşturmaya başlamıştır. Yeni sanatsal gelişmelerin ışığında toplumsal düzeni ilgilendiren konuları sorgulama imkânı bulan sanatçılar farkındalık yaratma güdüsüyle birçok eser üretmişlerdir. 1970'li yıllarda kapitalist çıkar ilişkilerinin yarattığı çevre sorunlarına dikkat çekmek isteyen Robert Smithson sanatı sınırlandırılmış galeri mekânlarından ayırarak büyük kara parçaları üzerine taşımıştır. Çevre sorunlarına dikkat çekmeye çalıştığı anıtsal çalışmalar için makine ve işçi kullanıma ihtiyaç duymuştur. Geniş arazileri sanatsal çalışmalarına dâhil eden sanatçının eserleri havadan bakıldığında bütünsel algılanabilecek şekildedir(Kedik,2010:104). Smithson'un çevre bilincine dikkat çekmek için petrol çıkarılan bölgede gerçekleştirdiği geometrik şekillerden oluşan “Spiral Jetty” çalışması yeryüzü sanatını öncü çalışmalarındandır. Özelliğini yitirmiş endüstriyel alanlarla ilgilenen Smithson, endüstriyel faaliyetlerden dolayı tahrip olmuş bu alanların ancak yeryüzü sanatıyla geri kazanılabileceğini savunmaktadır.

Görsel 1: Spiral Jetty

Kaynak: <https://www.iyikigormusum.com/bir-land-art-ornegi-spiral-jetty> Erişim Tarihi: 01.10.2021

Sanat piyasasının uygun gördüğü galeri, müze gibi kapalı alanların dışına çıkarak toplumsallaşmanın önünü açan kamusal sanat eserleriyle edilgen konumda ki seyirci artık eserle birebir iletişim kurma boyutuna geçmiştir.

Birçok çalışmada ideolojik sorgulamalara yer veren Beuys' un 1972 yılında Almanya'da Karl Marx Plata'da 1 Mayıs kutlamaları sonunda gerçekleştirdiği performansı kamusal alandaki sanat ve siyaset

ilişkinine ilginç bir örnek teşkil etmektedir. İki öğrencisi ile birlikte kutlamaların ardından meydana kalan çöpleri süpürerek performansını gerçekleştiren sanatçı bu performans da hem batı kapitalizmini eleştirmiş hem de Marksizmle ilgili tatminsizliğini vurgulamıştır. Süpürdüğü atıkları ve süpürgeyi daha sonra cam ile çerçevelenmiş bir düzen içinde galeriye yerleştiren Beuys bu performansla toplumsal farklılıklar ve sol politika içerisindeki çelişkiye dikkat çekmeyi amaçlamıştır. Çünkü 1 Mayıs yürüyüşünden sonra kalanları yine İşçi sınıfı temizlemektedir. Beuys' a göre, bu süpürme işleminin birde simgesel anlamı bulunmaktadır ve bu anlam fiziksel ortamın zihin zararlı şeylerden arındırılması gerekliliğidir.

Clark'a göre, sanat ve yaşamın birleştirici unsurlar olduğunu gösteren Beuys'un politik bakış açısının temeli sınırsız demokrasi için kolektif eylem fikrine dayanmaktadır(Clark,2004:178-179).

Görsel 2: Süpürme Eylemi

Kaynak: <https://docplayer.biz.tr/63130753-Heykelde-gecicilik-olgusu-ve-kisisel-bir-sergi.html> Erişim Tarihi: 09.10.2021

Kamusal alanda kendine yer edinen birçok sanat eseri, sanatı siyaset ve politika ile birleştirdiği noktada dikkat çekerken Joseph Beuys'un yetmişlerdeki kehaneti olan “Sanat siyasete dönüşecek ve siyaset sanat haline gelecektir” sözlerini akla getirmektedir. Sanat kavramının siyasetle buluşma aşamasında politikacılar ve aktivistler iletmek istedikleri mesajlar için performans tekniklerini ödünç alırken, performans sanatçıları ise, sanatlarını iletmek istedikleri mesaj doğrultusunda politik eylem olarak sunmaktadırlar. Gomez'in belirttiği gibi; 1985 depremiyle harap olan Meksika şehrinin yıkıntılarında ortaya çıkan, kendini “Sosyal Güreşçi” olarak ilan eden politik eylemci “Superbarrio “siyaset, eylem ve sanatın kırılma dönemlerinde ki birleştirici gücünün kullanılmasının önemli örneklerinden biridir(Lacy,1996:99). Depremden etkilenen işçi sınıfı mahallelerin yeniden yapılanmasına katkı sağlamak amacıyla geleneksel Meksikalı güreşçinin maskesini ve kıyafetini kullanarak performansını sergileyen sanatçının bu çalışması kamusal alanlarda gerçekleştiren politik teorilere örnek oluşturmuştur.

Görsel 3: Meksikalı güreşçinin maskesini ve kıyafetini kullanan Superbarrio

Kaynak: <http://www.bifurcaciones.cl/2013/12/superbarrio-al-rescate/bifurcaciones-superbarrio-2/>ErişimTarihi 20.05.2021

Çağdaş sanat yapıtlarında sıklıkla tartışılan kavramlar olarak kimlik, çok kültürlülük, ve milliyetçilik konuları zaman zaman protest tavırlar üzerinden görselleştirilmeye başlamıştır. Sanat yapıtlarında daha çoğulcu bir dil görülmeye başlanmasıyla sanatın temel sorunsalı daha çok etnik kimlik, cinsiyet ırk gibi kavramlar üzerine yoğunlaşmıştır. Gottfried Helnwein'in çoğunlukla çocuklarla yaptığı ve fotoğraf şeklinde kamusal alanlara yerleştirdiği çalışmalarında tarihsel ya da politik zemin olduğundan dolayı provakatif görünmekte ve soykırım gibi derin olaylara atıfta bulunmaktadır.

Görsel 4 :Gottfried Helnwein, İsimsiz, 1988, Almanya

Kaynak:https://www.helnwein.com/works/installations_and_performances/#&gid=1&pid=1 Erişim Tarihi: 18.05.2021

Sanat kavramının temelini yerleşmiş olan erkek egemen bakışı eleştirmek üzere yola çıkan feminist sanat hareketleriyle kadın bedenine dayatılan roller yeniden sorgulanma imkânı bulmuştur. Feminist sanat hareketleriyle birlikte genişleyen bu sorgulama ortamında sanatçılar genellikle geleneksel estetik değerleri, müzelerin koleksiyon politikalarını ve piyasa koşullarını eleştiren protest tavrı eserlerini kamusal alanlara yerleştirmişlerdir. Protest tavrının ön plana çıktığı feminist sanat hareketleriyle 1960'lı yılların sanatsal içeriği, yeniden sorgulan bir akım olarak post modern sürecin gelişiminde rol oynamıştır. Feminist sanatçılar, sadece erkek egemen toplumsal yapıyı sorgulamakla kalmamış aynı zaman da kadının toplumsal yaşam içindeki konumunu da sorgulamışlardır(Antmen,2008:242-244)

Feminist sanattan bahsedildiğinde akla gelen Gerilla kızlar grubu Cinsiyet politikalarına karşı hazırladıkları performans ve afişlerle kentsel kamusal alanı protesto alanı olarak kullanmaktadırlar.

Görsel 5: Guerrilla Girls, "Kadınların Metropolitan Müzesi'ne Girebilmeleri İçin Çıplak Olmaları mı Gerekir?", 1989
Guerrilla Girls Soruyor: Avrupa'da Daha mı Kötü? - Tuğçe Kaprol | Artful Living Erişim Tarihi:7.10.2021

Filistinli sanatçı Mona Hatoum, yabancılaşma ve bölünme gibi birçok politik soruna kamusal alanlarda gerçekleştirdiği enstalasyonları ve performansları ile dikkat çekmeye çalışmıştır. "Coğrafyayı, kenti, kimliği, cinsiyeti belli sınırlar içine alıp hapsetmek, insanın mülkiyeti keşfiyle başlamış ve iktidar ilişkileriyle bu sınırlar belirginleşmiştir. Mona Hatoum'un performansı tam da bu durumun imajını bize sunmaktadır"(Gümgüm,2020,212). Kişisel geçmişindeki dramlarını da çalışmalarına dahil eden sanatçı farklı kuramsal çerçeveler ile hem kendi dünyasını yansıtmış hem de politik bir duruş sergilemiştir(Clark,2004.203).

Görsel 4: Mona Hatoum, İç Savaş Performansı

<https://www.tate.org.uk/research/publications/performance-at-tate/perspectives/mona-hatoum> Erişim Tarihi 12.10.2021

Kamusal alanlardaki elektrikli panolar üzerinden çevreye "şiddet, baskı, savaş, feminizm" gibi konularda mesaj verme kaygısında olan Jenny Holzer, toplumsal yapı içerisindeki cinsiyet ayrımcılıkları, tüketim kültürünün sorunları ve bu sorunların ne tür bir toplum yarattığına dair sorunlara odaklanmaktadır. Sözlü mesajın temelinde yatan otoriteye dikkat çekmek isteyen sanatçının kendine ait sözlerinin büyük karakterli harfler kullanarak elektrikli panolardan verilmesi kolektif bilinçaltına yönelen bir iç ses gibidir. Sanatçının amacı aslında bireyi bir ideolojiye inandırmaktansa toplumsal sorunlar üzerine fikir sunmak gibidir.

Görsel 5: Jenny Holzer, Elektronik Tabela

<https://www.tate.org.uk/art/artists/jenny-holzer-1307/5-ways-jenny-holzer-brought-art-streets> Erişim Tarihi: 05.10.2021

“Bilinen Gerçekler” adlı afişi dizisi bulunan Holzer yüzlerce sözü hiçbir imge sunmadan basitçe alfabetik olarak sıralamaktadır. Bu sözler direktif, slogan, basmakalıp ifadeler, azarlama ve talep etme gibi çeşitli konuşma tarzlarındadır. Amerikalı sanatçı Jenny Holzer’ in metne dayalı çalışmaları, sözel mesajlara özellikle didaktik ve sabit fikirlere yönelik bir kuşku beslemektedir. Holzer afişlere, bronz plakalara, granit levhalara ve elektronik tabelalar yazdığı mesajlara ‘kendi ağzından değil; hükümet, eğitim, reklamcılık, kamusal tavsiyeler ve kişisel itiraflar gibi diğer anonim otorite söylemlerini taklit ederek sunmuştur(Clark, 2004:204).

Politik /aktivist sanatçı olarak dikkat çeken, Pyotr Pavlensky, toplumsal ve politik sorunlara karşı gerçekleştirdiği ilginç protesto ve performanslarla dikkat çekmektedir. Sanatçı Rus Punk grubu “pusy riot” un üyesi üç kadın sanatçının “Meryem ana bizi Putin’den kurtar” isimli şarkılarını seslendirmelerinin ardından gözaltına alınmalarına karşı protesto amaçlı performans gösterisini sergilemiştir. İfade özgürlüğünü karşı yapılan bu baskıcı tavra dikkat çekmeyi planlayan Pavlensky kazan katedralinin önünde iğne ve iplik yardımıyla ağzını dikerek “stitch” dikiş performansını gerçekleştirmiştir(Arıkan,2018:115).

Görsel 7 :Pyotr Pavlensky, “Stitch (Dikiş)”, 2012

Arıkan. H. 2018.Güncel Sanatta Sanat Siyaset İlişkisi Ve Politik İmaj s.115

Kamusal alanlarda, politik konulara dikkat çekmek için gerçekleştirdiği performanslarla adından söz ettirmeyi başaran Rus sanatçının ses getiren başka bir performansı da, çırılçıplak bir şekilde dikenli teller ile sarıldığı Carsass (Karsas) eylemidir. Performansı sırasında, Petersburg Yasama Meclisi ana girişinde çok katmanlı dikenli tellerden oluşan bir kozaya sarılarak kapitalist hukuk sistemine bir eleştiri getiren sanatçı, dikenli telleri hukuk sistemi ile bağdaştırmamakta ve özgürlüğün önündeki engel olarak gördüğünü belirtmektedir(Arıkan,2018:116)

Görsel 8: Pyotr Pavlensky' "Carsass (Karsas)", Petersburg, 2013

<https://www.artriot.art/artist.html?id=PyotrPavlensky&ch=performance&tid=40> Erişim Tarihi:15.10.2021

Aktivist tutum sergileyen sanatçı bu performanslarla sınırlı kalmamış halkın denetlenmesi adı altında ki birçok politikanın halkı aşağıladığı belirterek hükümete karşı eleştirilerini performansları aracılığıyla gerçekleştirmiştir.

3. SONUÇ

Globalleşme ve batıya yönelik gelişen sanat etkileşimi yerele olan ilginin azalmasına sebep olurken, sanatta yeni ifade olanaklarının önünü açmıştır. Küresel sorunlar dâhilin de ki tepkisel üslup protesto amaçlı sanatsal oluşumları da şekillendirmeye başlamıştır. Değişen dünya düzeniyle birlikte karşı kamusal alanlar üzerinden üretilen melez sanatsal formlar, iktidar gücünün toplumsal yaşama olan saldırısını estetik politikalarla eleştirmenin yolunu açmıştır. Toplumsal düzen içinde ötekileştirilmeye mahkûm kalan türlü kavram görsellik tartışmalarında ifade olanağı bulmuştur. Sanatın sunduğu görsel iletişim olanaklarıyla yeniden sorgulanma imkânı bulan her türlü sanat yapıtı yapıcı çevreden uzaklaşarak alternatif mekânlarda farkı kültür ve kimliklerin söylem aracı olmuştur.1960'lı yıllardan itibaren görülmeye başlayan sanatsal çeşitlilik kimlik ve ayrıcalık gibi konularında yeniden ifade edilmesine olanak sağlamış ve sanatın kavramının içindeki direniş yönünü ön plana çıkarmıştır. Dünyanın ekonomik ve kültürel değişimine paralel olarak sanat kavramı da bu devingen düzene ayak uydurmuş ve ortaya çıkan sanat yapıtlarında daha çoğulcu bir dil görülmeye başlanmıştır.

KAYNAKÇA

Antmen, A. (2008). Sanat Cinsiyet. İstanbul: İletişim Yayınları.

Arıkan. H. (2018). Güncel Sanatta Sanat Siyaset İlişkisi Ve Politik İmaj Doktora Tezi

Clark. T.(2004). Sanat Ve Propaganda, Ayrıntı Yayınları.

Erman. O. Boran B. (2015). Kentsel Mekânda Heykel Yerleştirmelerinin Değerlendirilmesi: Semiyotik Bir Model Önerisi, Çukurova University Faculty Of Education Journal.

Gezer, Ö. (2017). Sanat Siyaset İlişkisi: Propaganda ve Protesto. idil, 6 (39), s.3091-3110.

Gümgüm. R.(2020) Sanatçının Malzemesi Olarak Yürümek ,Journal Of Arts Cilt / Volume 3

Kahraman. H. B.2003.“Post-Fenomenolojik Devlet Tasavvuru: Hegelci Ve Arendtci Kısıtlamalar Ve Yeni Bir Sivil Toplum İnşa Olanağı ” İstanbul: Doğu Batı, Yıl 6, Sayı:21.

Kedik. A. Sibel.(2011). Kamusal Alan, Kent Ve Heykel İlişkisi Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 11, Sayı 1, Ocak.

Lacy. S.(1996), Mapping The Terrain New Genre Public Art, By Press; First Edition,